

ДНК гендеру: початок

**ІКЖЦ:
принципи,
історія,
перспективи**

ДНК ГЕНДЕРУ: ПОЧАТОК

**ІКЖЦ:
ПРИНЦИПИ,
ІСТОРІЯ,
ПЕРСПЕКТИВИ**

Олена Сулова

*Цей посібник було створено в 2021 році.
Друковану версію створено в обмеженому накладі, оскільки
приурочено до особливої події. І для дуже особливої людини.*

Про що це видання?

Це *жива історія* про організацію, про людей, про комунікацію.

Цікаво буде почитати як тим, хто вже давно залучені до діяльності організацій громадянського суспільства, так і тим, хто лише розмірковує над тим – to be or not to be частиною тих, про кого можна почути такі скорочення як НУО, ГО, ОГС.

Що ж, запрошуємо поринути разом з авторкою посібника – Оленою Суисловою, в чудову подорож, пронизану емоціями, досвідом та любов'ю.

Команда ІКЖЦ радіє і дякує Олені Сусловій, що, створивши організацію в липні 1995 році, стільки часу йшла обраним шляхом – шляхом принципів, досвіду та людяності.

Ми розділяємо усі принципи організації і маємо за честь бути частиною цієї прекрасної команди.

Коли створювати щось нове? Коли це не можна не створити!

Це можна сказати про все і, зокрема, про виникнення громадської організації. Її треба створювати тоді, коли її не можна не створювати. Ну, як будь-що: треба писати, якщо ти не можеш не писати, співати коли не можеш не співати і так далі.

Якщо говорити про якісь аспекти, які підштовхували – це відповідність внутрішнього стану (мого на той час) – зокрема, моя участь в УГС (Українська Гельсінська Спілка), яка показала мені перспективи прав людини і справедливості, що є, в принципі, моєю наріжною цінністю (ДИВ <http://wicc.net.ua/post/spogady-pro-ugs-i-s-ogodennya>).

Це Союз Українок, участь в якому була як позитивною, так і дуже негативною для мене, коли я сказала собі врешті після 4 років намагання перетворити на щось дієве постсовкову за формою структуру та патріотично-мотиваційну за деклараціями - «Будь проклят тот час, когда я сел за баранку етого пилесоса¹». І я тоді думала, що більше ніколи не буду це робити – намагатися перетворювати все на щось дієве 😊. Але я просто потім побачила – і ті негативні моменти, що були, і позитивні, штовхають мене, щоби я намагалася.

Безумовно, Пекінська Конференція – це поштовх і мотиватор. Політ не уві сні, а в яві. І я думаю, що із подій це було тим поштовхом, що і 25 років потому я ще відчуваю. Як оцей вітер дмухає мені в спину і допомагає рухатися туди, куди я хотіла би рухатися.

Напрями діяльності, які у нас викарбувалися за ці роки

Так, вони саме викарбувалися. Не тому, що я так стратегічно запланована і все відповідно робила – ні. І не тому, що донори щось підтримували, і ми тому цим займалися – ні.

Це інформування, ну бо **Інформаційно**-консультативний жіночий центр. Із смішного, особливо в перші роки часто питали «А коли у вас гінеколог приймає?». Тобто, жіночий центр сприймали як жіночу консультацію. Іншого уявлення просто ще не було тоді.

Інформування чому? Я якось прочитала, що до 1998 року в Україні було створено менше 2% **всіх** громадських організацій, які існували та існують до сьогодні. Нікого і нічого не було, тому треба було щось робити. Після Союзу

¹ Фраза із совіцького фільму «Кавказька полонянка»

Українок в мене залишилося два кубічних метри журналів «Наше Життя»² за більше, ніж 20 років, які (кубічні метри) давали можливість знайомити людей в Україні із невідомим досвідом українок поза Україною. Пізніше ми передали всі ці журнали в публічну бібліотеку імені Лесі Українки (Київ, Тургенівська, 83 – 85). Цікаво поцікавитися, чи вони ще там.

Другим напрямом пішла **освіта** (з 1996) – тренінги з уповноважувальної освіти, а сама програма – окрема історія³.

Третій напрям (він विकарбувався пізніше, теж як відповідь на потреби, приблизно 2000) – **гендерний аналіз**, дослідження, експертиза, аудит – оці всі інструментарії.

Ну і четвертий напрям – **адвокація** (теж приблизно з 2000) – якщо ти щось робиш і хочеш, щоби це працювало далі, треба адвокатувати.

Команда і зміни

Коли я говорила про негативний досвід з Союзу Українок, він був у тому, що (хоча і позитивні моменти були теж, тому що я виховувала в собі те, що я тепер називаю в собі україноцентричністю, це дуже важливо), але, на превеликий жаль як організація – це був дуже негативний досвід. Чим? Масова організація – це відрижка совіцького (а в цілому – диктаторського) ладу, коли багато-багато людей в організації вважалося однозначно індикатором успішності. І от ми казали – ооо, у нас в Союзі Українок 3 тисячі, 5 тисяч, 25... а робити нема кому. Замість спільної праці – цькування, плітки, маніпуляції. І я отримала в свої 30+ геміпарез⁴ за все, що я робила, як заступниця Голови Атени Пашко.

Згадую один із випадків – ми отримали для офісу приміщення в центрі – малесеньку комірчину в підвальному приміщенні у дуже запущеному стані. Отримали безкоштовно як громадська організація – тоді це було регламентовано законодавством – на розгляд місцевої влади. Мій чоловік був заступником Голови Шевченківської районної адміністрації, і, власне кажучи, завдяки йому ми змогли реалізувати своє право. Йому це право для нас відстояти було дуже непросто, бо був він серед колишніх совіцьких чиновників єдиним «рухівцем». Я була безмежно рада. Думала, ми всі розділимо цю радість, проте на

² «Наше життя» (англ. «Our life») — художньо-публіцистичний часопис, який видає Союз Українок Америки. Перше число часопису вийшло друком 1 січня 1944 року.

³ Більше про історію, розвиток та результати уповноважувальної освіти за посиланням http://wicc.net.ua/media/analiz_uo.pdf

⁴ Геміпарез (лат. hemiparesis) — слабкість правої чи лівої половини тіла. Існує більш виражена форма — геміплегія — параліч половини тіла.

зустрічі мене почали «розбирати», як на партзборах – чому маленька, чому у підвалі, а – як питання закінчилися – які мої приховані недобрі зв'язки допомогли в цій справі?

Це не мій стиль взагалі сказати те, що я сказала, але я не витримала.. – «Ну, яким чином жінка від чоловіка може щось отримати?!..»

Аааах, всі союзнянки прямо «випали» від цих моїх слів.

Може, цей опис зараз виглядає кумедно, проте тоді я дуже була засмучена. Засмученість до засмученості – і геміпарез.

Безумовно це був дуже негативний момент, тому створення центру не передбачало масовості. Хотілось щось робити, а не тільки рахуватися в організації.

Цей досвід навчив мене дуже багатьом речам, які допомагають мені і досі. Я продовжую формулювати це для себе:

- Поведінка не завжди відображає ставлення – вчимося розрізняти їх, щоби оцінка ситуації була реальнішою.
- Важливо вміти захищатися від недобрих думок, слів, людей. Пізніше я знайшла фразу, яку приписують Будді – «мене немає вдома»⁵ 😊.
- Продовжуй робити те, що, ти бачиш, потрібне і приносить свої плоди, або, словами Черчилля – «Ніколи не здавайтеся — ніколи, ніколи, ніколи, ніколи, ні у великому, ні в малому, ні у значному, ні в дрібному, ніколи не здавайтеся, якщо це не суперечить честі і здоровому глузду»

Тому формування команди, умови, в яких люди працюють, мотивації і перешкоди були для мене дуже важливими.

Я намагалась порахувати – за всі роки у нас було всього до 20 осіб, хто працювали в/з/на Центр. Бухгалтерки змінювались дуже нечасто. Перша бухгалтерка, яка працювала спочатку, просто сказала, що втомилась від бухгалтерії і пішла в споріднену, але іншу сферу – фінансовий менеджмент. З командою не все і не завжди було просто. Розставалися.

Олена Семіколенова⁶ завжди дуже дбайливо ставилася до своїх аспіранток – допомагала і вела не лише у фаховій сфері, а і в житті поза роботою. Так, вона зробила багато, щоби одна із її учениць переїхала із Сімферополя до Києва, бо, як казала Олена, в Сімферополі в неї не було перспективи. На той час ІКЖЦ дуже активно впроваджував

⁵ Цей та інші принципи можна знайти в http://wicc.net.ua/media/ne_kradit_konflikty_2015.pdf

⁶ Коротко про Олену Семіколенову та ініціативу в пам'ять про неї <http://wicc.net.ua/post/dovidkovo-pro-initciatyvu>

уповноважувальну освіту (УО), зокрема, в інших країнах, тому ця учениця приєдналася до нашої команди. Коли 2004 активність впровадження УО значно зменшилася, я намагалася допомогти команді Центру знайти іншу роботу. Згадана людина теж пішла, змінила кілька робіт. Проте насправді вона пішла 2014, коли після анексії Криму вона повернулася в Євпаторію з ідеологічних міркувань. Я не хочу тут писати її ім'я, бо ані Олена, ані наша команда і я зокрема, не могли уявити, що такий буде фінал...

Пам'ятаєте ж

«Цей досвід навчив мене дуже багатьом речам, які допомагають мені і досі. Я продовжую формулювати це для себе:

- Поведінка не завжди відображає ставлення – вчимося розрізняти їх, щоби оцінка ситуації була реальнішою.» (ДИВ. на попередній сторінці)

5 етапів в житті нашої організації

Тепер давайте підемо по роках. Я намагалась їх сформулювати (я все люблю класифікувати, щоби все було в табличечках), бо ж інженер-будівельниця, що ви хочете.

Етап перший – це 1995 рік. Я його назвала – «**Всі. Все. Всім.**»

Тому що... ну, якщо говорити про **всі** – так на той час це була я і все 😊. Моя прекрасна подруга і вчителька, талановита журналістка і загалом непересічна Валентина Смирнова⁷, натхненниця і головна редакторка нашого «Діалог різноманітності»⁸, авторка серії «Українки», на жаль, дуже короткої (сподіваюся, ми її теж оцифруємо⁹), казала – «бери у співзасновниці жіночої організації себе, маму і сестру. Якщо когось із них нема, візьми людину, якій твоя справа точно не потрібна. Тоді матимеш можливість робити те, що хочеш». Попередній негативний досвід дався взнаки. Мені було смачно робити щось без постійного недоброзичливого нагляду над моїми діями, тому я насолоджувалася свободою 😊.

Уявити, яким був обмежений доступ до будь-якої інформації буває дуже складно, бо зараз що – гугльнула, клікнула і все собі отримала. Я пам'ятаю,

⁷ Відома більше як Валентина Гриник-Сутанівська

⁸ Сподіваюсь, лінк буде

⁹ «Українки»

що перед тим як їхати в Пекін на Пекінську Конференцію (1995) я намагалась знайти хоч якусь інформацію, що в Україні відбувається з жінками (статистика, аналіз, тощо), щоби знати про що говорити з людьми з інших країн. Мені під великим секретом дали номер телефону – була така Ковальська, яка в КМУ в секторі відповідала за «жіночок»¹⁰. Я їй додзвонилась і кажу: «Скажіть, а як можна отримати інформацію про те, що Україна буде говорити про українських жінок в Пекіні на конференції (а у нас була «головна жінка» тоді – це Іван Курас, віце-прем'єр, який представляв Україну серед тих 5 країн, які привезли жінок на чолі з чоловіком)? - Поки Курас в Пекіні не виступит – нікто нічого не палучит». Тому збір і поширення інформації з жіночої тематики було дуже важливим пунктом нашого суспільного руху.

Хочу розповісти як я готувала – і у нас він збережений – буклетик на Пекінську конференцію¹¹ та і про деякі спогади про захід в цілому, які сьогодні назвали би off topic¹².

Буклет мав формат А4, який складався на 3. Перше лого нам малював художник Сергій Буртовий. Він намалював, я це вирізала і приклеїла потім на цю папірчину з текстом. Бо інакше – інших способів, принаймні, я тоді не знала і не вміла. Я склала текст англійською мовою. Щось я переклала, щось мені допомагали. І треба ж цей текст набрати. Комп'ютера у нас на той час ще не було. Я роздобула дискету, пішла до Фонду «Відродження» і попросилась на кілька хвилин, щоби це набрати. Там набрала і пішла в іншу організацію, де мені обіцяли роздрукувати це на білому папері. Фонд «Відродження» дали мені аркушів 20 кольорового паперу, щоби я могла потім на ньому розмножити той текст на білому – щоби все красивенько виглядало. Я приходжу з дискетою, відкриваю її.... пффф – а вона «гавкнула»! Ну, «гавкали» дискети в той час, тобто швидко псувалися, а весь текст на них втрачався. Знову шукати дискету. Знову просишся – а це ж все час, бо це ти просишся і чекаєш, коли тобі дадуть можливість набрати, бо люди ж працюють. Сідаєш, робиш, роздруковуєш.. І була страшенно я цим буклетом втішена.

Коли ж ми приїхали в Пекін, там був палац, в якому відбувалися масові заходи «паралельного» форуму для громадських організацій, де було близько 50 тис осіб, які приїхали з усього світу. І я підійшла до цього палацу, а там

¹⁰ Як стверджує Вікіпедія, «З 1993 по 1996 — завідувач відділу прав людини, гуманітарного співробітництва та соціальних питань Управління міжнародних організацій МЗС України»

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%9D%D1%96%D0%BD%D0%B0_%D0%9A%D0%BB%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0

¹¹ Треба поставити на сайт

¹² Не по темі

широкі величні сходи, і на них лежать тони розкішного друкованого різного – буклети, звіти, ще щось таке - все-все-все-все... і я зі своїми цими буклетиками. Візитівок не було, я теж це зробила просто на папірочці, написала від руки все це, розрізала ножицями і так роздавала. Звісно, літературу я хапала як повітря після задухи. Ми летіли назад, літератури явно було більше норми багажу. У мене сумка була з літературою – 16 кг. Що зробила хитра Суслова? Зробила як порадила прекрасна Валентина Смирнова – перша редакторка нашого «Діалогу різноманітності», чудова міжнародна журналістка, яка мала вже досвід міжнародних поїздок на відміну від мене. Вона сказала: «Олено, ти оце на красу книжок не дивись. Відривай обкладинки, бо вони страшенно багато важать». І у нас тому є деякі книжки старі в бібліотеці без обкладинок, тому що я їх всі пообдирала. Це вже обдертих книжок було 16 кіло. В нашій групі була Любомира Бойчишин¹³, вона мала розсіяний склероз і була на візочку, потребувала супроводу. Суслова її супроводжує. «Льогким двіженієм руки»¹⁴ закидаю сумочку в 16 кг собі на плече, для того, щоби її ніхто не зважували, тому що в мене ж ще були які-не які – мої речі. І я щаслива була, що не треба ні за що платити і привезла ці книжки. Тому, напевно, можете зрозуміти, наскільки для мене дорога, важлива і визначальна інформація.

У перший рік нашого ІКЖЦшного життя нас підтримали два фонди: Фонд «Відродження» і Фонд Євразія. Сьогодні ви знаєте його як «Фонд Східна Європа». Це те, що називається спун-off¹⁵ - відокремлення від первинної організація і створення самостійної структури.

Євразія підтримала видання першої книги «Українки», «Відродження» - поїздки на Пекінську конференцію для 6 осіб. Обидва фонди також підтримали купівлю нашої першої техніки – комп'ютера, принтера, модема, факсу і сканера.

Від нашої організації поїхали:

Любомира Бойчишин (1952 – 2010)¹⁶, я вже згадувала її. Непересічна особистість. Після Пекіну вона створила центр «Любомира», сказала - після Пекіну мені вже нічого не страшно - і з розсіяним склерозом їздила вже в різні-різні країни. І на одному з днів народження я їй сказала – Любомиро, я

¹³ <https://www.chesno.org/politician/75560/>

https://galinfo.com.ua/news/pomerla_kandydat_na_nobelivsku_premiyu_myru_2005_roku_lyubomyra_boychyshyn_70300.html

¹⁴ Фраза із совіцького фільму «Діамантова рука»

¹⁵ Первинний переклад – відкрутити, що відображає основну ідею – відокремлення частки, зазвичай програми чи проекту, від основної структури і надання цій частці самостійності.

¹⁶ На жаль, її доробок досі неупорядкований для публікацій. Дещо про Любомиру Бойчишин можна прочитати за посиланням <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/koli-keruie-sila-do-zhittya>

тобі бажаю, щоби твоя валізка завжди стояла біля порогу – то її донька Ліда¹⁷ схопилася – пані Олесеєно – бо вони всі боялися, як то мама на візку дасть собі раду. В ті часи самостійне життя для людини з інвалідністю вважалося фантастикою, а я завжди їй казала - так, Любомиро! Не скиглити, давай вперед, і взагалі – що таке інвалід? Інвалід – це непристойне слово, і щоби я більше від тебе його не чула 😊.

Людмила Ванцовська, вона була адвокатою з Всеукраїнського комітету оборони прав людини¹⁸. На той час була доволі активною, проте вже тривалий час я нічого не знаю ані про організацію, ані про Людмилу.

Галина Дацюк – журналістка¹⁹, але то за освітою, а за досвідом вона і письменниця, і активістка, і добра людина. Ми з Галеєю пройшли разом Союз Українок, потім разом починали уповноважувальну освіту, маємо безліч історій, часто дуже смішних.

Катерина Левченко²⁰. Даю Вікіпедію, хоча це джерело, певно, знає про Катю найменше 😊. Вона жила тоді в Харкові і їхала від громадської організації «Феміністська ініціатива». З тих часів крокуємо дорогою якщо і не разом, то поблизу 😊. Нас дуже згуртував позов проти Азарова²¹. Між іншим, дуже показовим є те, що тоді, а це був не такий вже і далекий 2010 рік, реакція суспільства на слова «неженское ето дело – реформи в Україні правадіть» була доволі млявою. Її не порівняєш з реакцією на підбори на параді²² чи Наказ Міноборони №313²³.

¹⁷

https://prostir.fandom.com/wiki/%D0%91%D0%BE%D0%B9%D1%87%D0%B8%D1%88%D0%B8%D0%BD_%D0%9B%D1%96%D0%B4%D1%96%D1%8F_%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0

¹⁸ https://leksika.com.ua/16330115/legal/vseukrayinskiy_komitet_oboroni_prav_lyudini

¹⁹

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B0%D1%86%D1%8E%D0%BA_%D0%93%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B0_%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0

²⁰

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D0%B5%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%9A%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0_%D0%91%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0

²¹ Детальніше за посиланням <http://wicc.net.ua/post/chi-snu-v-dpov-dal-n-st-za-obrazlive-slovo>

²² <https://www.bbc.com/ukrainian/news-57694998> , <https://www.radiosvoboda.org/a/pydbory-parad-jinky-viyskovi/31337800.html> , <https://armyinform.com.ua/2021/07/01/po-hreshhatyku-na-pidborah-abo-yak-tryvaye-pidgotovka-zhinochoyi-korobky-do-paradu/> , <https://hromadske.ua/posts/u-minoboroni-prokomentovali-pidbori-na-paradi-do-dnya-nezalezhnosti-ta-nazvali-cinu-tufel> тощо

²³ <https://armyinform.com.ua/2021/12/22/skilky-soten-tysyach-ukrayinok-vizmut-na-viyskovyj-oblik-najblyzhchym-chasom/> , <https://texty.org.ua/fragments/105227/pyat-pytan-do-minoborony-vid-peresichnoyi-zhinky-shodo-nakazu-313/> , <https://www.ukrmilitary.com/2021/12/petition-women.html> тощо

Вікторія Подгорна²⁴. На той час вона теж жила в Харкові і їхала від громадської організації «Феміністська ініціатива».

Пекінська конференція – це не окремий захід. Це епоха. Епоха не лише для гендерної політики, а для життя в суспільстві в цілому. І сьогодні, після більше чверті сторіччя після її проведення ми бачимо, що ще далекі від того, щоби звітувати про виконання всіх її завдань.

На мою думку, її глибинного рефлексування з нагоди 25 років не відбулося. Було багато заходів, форумів 😊, а усвідомлення і аналізу я не побачила і сама для себе не зробила. Щось спорадичне і пазликами²⁵.

Саме тоді, 1995 року, ми вперше провели тренінг з недискримінації і гендерної рівності для офіцерів КВІРТУ, бо до них вперше, як курсантки, вступили на навчання дівчата. Цікавий досвід, який сформував тенденцію.

Отакий от 95-й рік! Він був дуже насичений, тому заслужив на окремий період 😊.

Період від 1996 по 1999. Я би його назвала «**Не завдяки, а всупереч**».

Пекінська Конференція дала великий поштовх для змін, проте було дуже мало інформації, низька індивідуальна і інституційна гендерна спроможність, практично відсутня політична воля. Було дуже складно просувати зміни в силу самих різних обставин – тих, яких сьогодні нема, ... але сьогодні є інші складнощі.

Що ми робили в цей час?

Перед Пекіном я була на зустрічі в Польщі, де Джулі Мертус²⁶ представляла частину своєї книжки, яка мала бути видана до Пекіну. Потім в Пекіні я, звісно, цю книжку заграбастала і почала перекладати. Мені казали – не треба, буде незабаром переклад російською. Ви ж розумієте, що я мала швидше перекладати українською 😊.

24

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D0%B4%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%B0_%D0%92%D1%96%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F_%D0%92%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0

25

https://l.facebook.com/l.php?u=https%3A%2F%2Fyoutu.be%2F4ynGzeOciAA%3Ffbclid%3DIwAR2qOeg_MWtEPMr07be8stcEGLFoZ7PheV4v0aoVijKXal5myY7_QDDTzma&h=AT3-cPTEAgnTxrmTQFaolF54NcuXdNnQlwaleMjEGmchW5W0hdN2xBG-0pbZT6RUnEk2ALI84k7DdqfRWl-2A6oKj0amR1Af0Nq9mWBSyE40OsytlrklcVgBc97CNho3pSi5YA

²⁶ <http://fs2.american.edu/mertus/www/Bio.htm>

Грошей не було, підтримки не було, я просила людей, щоби вони допомагали перекладати, роздавала по главі, а тоді отримала і «прослезілась», бо знати англійську мову і перекладати – це різні речі, тому мені просто довелося допереперекладати це все, що значно важче, ніж просто перекласти. І коли ми вже мали переклад, до мене подзвонили з Вашингтону, з Фонду Євразія. Не згадаю ім'я, на жаль. Мені сказали – ми хочемо дати вам гроші на друк цієї книги. Я залякла, бо просто не могла такого уявити. Ця книга називається «Наші людські права». Вона такого яскравого – pink – рожевого кольору. Це була перша базова книга, з якої я особисто черпала дуже багато. По-перше, там було про різні жіночі людські права за різними групами – політична участь, економіка, здоров'я, тощо. Книга дуже цікава, якісно зроблена, доступна. Грошей на видавництво було мало, а хотілось зробити побільше і добре. Що ми зробили – за порадою Валі Смірної (знов Валі!) – надрукували не чорним кольором, а темно-синім, і вона вже веселіше стала виглядати 😊. Оформлення. Був такий прекрасний карикатурист Едвард Козак²⁷ – американець українського походження. Колежанки з діаспори подарували комплект листівок його авторства. І я на них подивилася, а вони всі такі гендерно-цікаві. І я до кожного із розділів поставила листівку, яка, переважно з гумором, ілюструвала тематику. Тільки до того розділу, який стосувався права на працю, я зробила колаж з різних оголошень про те, що на роботу потрібні жінки. Отака публікація. Вона була дуже-дуже важливою для нас, тому що з нею можна було працювати – дещо використати «з коліс», дещо переробити, дещо по роздумах - відкинути. У мене залишився, на жаль, один примірник, але добре, що залишився. Електронного варіанту нема, тому що один зі старих комп'ютерів «гавкнув». Комп'ютери теж «гавкали», не лише дискети 😊.

Тоді же був початок (це була Валіна ідея – Валі Смірної) випуску вісника «Діалог різноманітності»²⁸. Назву теж запропонувала Валя. Вона була знайома з Крістіною Кабальєро²⁹, яка очолювала організацію з такою назвою. Вісник, на мій погляд, був дуже цікавий. Він містив багато актуальної інформації про жіночі організації і ініціативи. Шкода, що в мене не збереглися всі номери.

27

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%B7%D0%B0%D0%BA_%D0%95%D0%B4%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B4_%D0%A2%D0%B5%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87

²⁸ <http://wicc.net.ua/post/vidannya-daydzhestu-v-elektronnomu-viglyad>

²⁹ <https://www.dialogueondiversity.org/about>

Довідник громадських організацій ми випустили 1996. Грошей на нього у нас не було, проте ми вирішили надрукувати за власні гроші бодай трішки, інформацію збирали безоплатно.

В ньому було 46 позицій. Окрім громадських організацій до нього увійшов Комітет Верховної Ради з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин. Збирати інформацію було непросто – кого знали – писали листи (паперові 😊). Кого не знали – питали тих, хто знали – теж писали листи (звісно, паперові). Ви знаєте, як сьогодні отримати інформацію для подібних видань, коли не треба писати рукою на папері, йти до пошти, купувати конверта, кидати в скриньку. Тепер уявіть, як це було в той час. Телефони були не в усіх, офіси були виключенням, і таких виключень було дуже мало. Були й інші витребеньки.

Через десяти руки знайшла номер телефону Ніни Карпачової³⁰, яка на той час була заступницею голови Комітету Верховної Ради з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин. Вона демонструвала свою відкритість до громадських об'єднань, на її ім'я ми послали листа з проханням дати інформацію для довідника. Відповіді не було. Додзвонилася десь раз на п'ятий – десятый. Нагадую, хто я і чому дзвоню. Питаю. Чи відправили вони нам інформацію. І чую добре поставлений адвокатський (бо адвоката) чи прокурорський (за змістом) голос: це ще треба розібратися, куди ви цю інформацію збираєте! Я не розумію, і депутати не розуміють! – перериваю – Дуже прикро, що депутати не розуміють! – чую пі-пі-пі – не знаю, що ви зараз подумали, вона просто слухавку кинула.

...

Стою біля телефону-автомату засмучена. Так, в ті часи я ще засмучувалася з подібних приводів – загартування не приходить відразу.

...

Це ще не вся історія 😊. Довідник так чи інак доробили. В деяких позиціях інформація була неповна, але поза тим.

І ось круглий стіл в Українському домі на предмет обговорення майбутньої Конституції (травень 1996). Ми принесли щойно надруковане видання, народ його миттєво розібрав. Виступає Ніна Карпачова і каже, зокрема, - у мене в руках прекрасне видання –

Довідник громадських організацій і ініціатив. Нам дуже потрібні
подібні речі....
Фінал 😊

Тоді ж ми видали календар Пані Право. Його оформила Настя Безпальча³¹. Дуже творча людина, на превеликий жаль вона дуже хворіє зараз. Вона робила чудові витинанки – знаєте що це таке³²? І ось вона подарувала комплект витинанок ІКЖЦ, які ми використали в календарі. Там де картинка – там була витинанка, а з протилежного боку було про ті чи інші права жінок. Ми думали завжди, де взяти гроші на те чи на це. Цей календар був нашою спробою фандрейзингу. Не дуже вдалою в плані грошей, проте спроба була. Ми цей календар не продавали, але у нас було написано – «Якщо ви тримаєте цей календар, то ви зробили пожертву для Інформаційно-консультативного жіночого центру», тобто ми дарували його тим, хто робили пожертви. Розмір пожертви також не був обумовлений – хто скільки може. Це був такий от 1996 рік.

1997 позначився закриттям Фонду Сороса в Беларусі, тому Фонд «Відродження» оголосив конкурс для спільних проектів для українських організацій. Ми проводили низку тренінгів для українських і білоруських жіночих організацій – у Львові, Луцьку і Києві. Спад свободи і демократії в Беларусі відбувався потроху і не завжди повільно – не просто бачити ранні знаки – ми це зрозуміли на собі у 2014.

1997 рік можна вважати офіційним початком УО (Уповноважувальна освіта³³).

Історія УО теж дуже показова. 1996 року серед літератури, яку я назбирала на Форумі AWID: Beyond Beijing From Words to Action³⁴ (правда, вже менше 16 кг 😊), був буклет Африканської асоціації освітян, де я прочитала про важливість empowering education. І мене потрясла сама ідея про те, що освіта хлопців і дівчат базується на підході різного виховання дівчат і хлопців. Тоді ці слова були дуже-дуже сильними, принаймні, для мене. Мені дуже хотілося, щоби моя донька, яку ми намагались виховувати в повазі до прав людини, жила в товаристві, яке було б таким самим. А що для цього треба

³¹ https://zn.ua/ukr/author/anastasiya_bezpalcha

³²

<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%B0>

³³ <http://wicc.net.ua/category/upovnovazhuval-na-osvita>

³⁴ <https://www.awid.org/awid-international-forum>

зробити? Треба виховати товариство навколо доньки. Ось така ідея УО – виховувати світ людей, які зможуть розібратися в усіх проблемах за допомогою слова – *διά λόγος*. Все почалося в ІКЖЦ, він розміщувався в однокімнатній квартирі, що лишилася після мого тата. Квартира, де вузька кімната 11 метрів, ще й техніка стояла. І от дітлахи збиралися, сідали хто де може – на дивані, на підлозі. Скільки може вміститися дітей? 10 – 12 максимум. Так ми починали свої тренінги 😊.

Чим же цікава історія УО? Вона цікава, мені здається, аналогіями, корисними для будь-якої громадської організації. Був оголошений конкурс USAID на проект, який серед пріоритетів також містив гендерні аспекти. 100 тисяч доларів – страшні гроші на 1996 рік, хоча і сьогодні чималенькі. І я вирішила написати заявку на проект. Пишу, переписую, доповнюю, виправляю. У Тараса Гунчака³⁵ прошу рекомендацію, ходжу туди-сюди. Словом, уже пів-Києва знають і трішки в «штатах» (США), що Сулова подається 😊. Завтра мені летіти в Іркутськ, тому що мене Глобальний жіночий фонд (ГЖФ)³⁶ запросив провести в Іркутську і Улан-Баторі тренінги. І сьогодні мені треба відправити заявку, тому що через три-чотири дні deadline, а в ті часи це можна було зробити лише з «рідного» комп'ютера. Тоді не було Windows, зовсім інша система. І для того, щоби відправляти файл, його треба було спочатку модифікувати («стиснути»), а потім відправити.

А я «льогкім двіженієм рукі» (знов, тільки результат інший) натискаю і відправляю без попередніх необхідних маніпуляцій. І мій файл в 26 сторінок перетворюється в 12 псевдографічних знаків. Я бачу, що в мене все зникло, тому що там де був файл, він там теж зник. Перетворився в ніщо.

У нас був хлопець, який допомагав нам з технікою, Саша квіртуанець (закінчив КВІРТУ³⁷). Я кажу йому: - Ой, Сашо, подивіться що і як. – А він каже: - Олено Іванівно, Ви так добре його знищили, що він відновленню не підлягає.

...

35

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D1%83%D0%BD%D1%87%D0%B0%D0%BA_%D0%A2%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%81_%D0%93%D1%80%D0%B8%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87

³⁶ <https://www.globalfundforwomen.org/>

37

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B8%D1%97%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5%D0%9A%D0%92%D0%86%D0%A0%D0%A2%D0%A3_%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%B5_%D1%96%D0%BD%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5_%D1%80%D0%B0%D0%B4%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B5_%D1%83%D1%87%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D1%89%D0%B5_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%82%D1%80%D1%8F%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B8

Я вимкнула комп'ютер і пішла просто ходити вулицями навколо, тому що... а що робити? Думаю собі, скажуть, от же ж брехуха – набрала рекомендацій, а сама і заявку не подала. Завтра летіти, я лечу...

Ми проводимо тренінги спочатку в Іркутську, потім в Улан-Баторі. І от коли ми в Іркутську провели тренінги, то дівчата – Місті Муходпхадпхаї (Misti Mukhopadhyay), яка була програмною менеджеркою, і Джулі Шо (Julia Shaw), яка була директоркою, запропонували на день з'їздити на Байкал. Найняли машину і поїхали. Дорога на Байкал – це не дорога, а напрямок, яким ми тряслись кілька годин (принаймні, так було тоді), говорили про різне, і тут Місті каже – Олено, а що у вас в організації? І я глибоко зітхаю і розповідаю цю історію із заявкою. І от, знаєте, я цей момент пам'ятаю все життя. Коли я потім пізніше стала членкинею Правління ГЖФ, всіх нових членкинь просили розповісти, що нас зв'язує з Фондом, і я розповіла цю історію. Всі навколо плакали. Для мене теж це дуже сильно.

І я розповідаю їй, а вона каже: - Олено, ми не такі багаті як USAID, в нас нема таких проектів, але є конкурси до 10 тисяч доларів. І у тебе, як ти повернешся додому, у тебе буде трохи часу, щоби ти «залишки» заявки, попередні версії, які ти писала, перетворила на скромнішу заявку і прислала нам і – раптом підтримають. І я зліпила із «залишків», і відправила в ГЖФ, і в жовтні ІКЖЦ отримав грант 7833 долари на те, щоби ми змогли розпочату УО ширше - цілий рік, в трьох містах, в кожному місті три школи, в кожній школі три класи – запровадити курс УО. Так це було, так це сталося. Для мене це було настільки сильним поштовхом, що мені – людині, яку практично не знають в ГЖФ – де там Сан-Франциско, в якому їхній офіс, а де там я, в Києві – що мені повірили, повірили цій ідеї, що хотілося так багато зробити... І ми зробили багато. Тому що, коли 1997 ГЖФ виповнилося 10 років – вони на честь десятої річниці оголосили ініціативу – Good 10, і ІКЖЦ був в цій десятці - десять організацій з усього світу з близько 200 грантоотримувачів зібралися в Непалі, щоби подивитися, як працює Непальський жіночий фонд і, можливо, теж пройнятися цією ініціативою. Для мене відповідь була однозначною – так!. Бо якщо в Непалі, в країні з найменшим розміром національного валового продукту, злиднями неймовірними, браком води і багатьма іншими проблемами, такий фонд є і працює, працює дуже активно, то Україна теж зможе. Так народився потім Український жіночий фонд (УЖФ)³⁸. От така була історія. І тепер УЖФ – це вже інша історія і, можливо, Наталка Карбовська напише про це іншу книгу 😊.

³⁸ <https://uwf.org.ua/>

У 1998-му році ми відкрили свою бібліотеку, тобто ми її упорядкували (чому завдячуємо професійній бібліотекарці Оксані Шаповаленко) і відкрили для відвідання. Це був дуже важливий момент для мене – не тільки знати самій, а дати можливість користатися знанням іншим – не даремно ж я кілограми книжок тягала з поїздок. Разом з бібліотечною складовою весь час ми накопичували архів – не лише власний, а й інших громадських організацій, і не лише жіночих. Це те, з чим ми почали, і це те, що сьогодні мене трішки муляє, тому що бібліотека лежить в гаражі – частково. Частково лежить у мене як, якщо ви читали книгу Носова про Знайку і Незнайку, то у Знайки книги були на столі і під столом, на ліжку і під ліжком – і от, приблизно, те саме у нас сьогодні і в Києві, і в селі.

Сьогодні, звичайно, фізичні паперові книжки не мають такого значення, але на той час це було важливо. І я пам'ятаю, коли було створено Міністерство – тоді воно називалось Міністерство у справах сім'ї, молоді та спорту – і в ньому був гендерний відділ, вони до нас зверталися за літературою. До нас зверталися з Конституційного Суду. Ми їм тоді подарували книгу, про яку я вже згадувала – Жіночі людські права. Тому що не було ніде ніякої інформації про цю тематику.

Не можу оминати участь в дипломатичній конференції в Римі у липні 1998, де було прийнято рішення про заснування Міжнародного кримінального суду. Я брала участь від жіночого кокусу (caucus³⁹) громадських організацій. Це було вперше, коли громадським організаціям в прямому розумінні відкрили двері до зали, в якій відбувалася конференція. Ми мали можливість слухати всі виступи і дебати, обговорювати їх між собою і зустрічатися з членами офіційних делегацій з метою впливу на кінцевий текст установчих документів. Основною метою нашого кокусу було прийняття статей 6, 7 і 8 в редакції, яка би містила серед інших визначень те, що стосується гендерно обумовленого насильства – зґвалтування, сексуальне рабство, примусова стерилізація тощо. Ватикан очолював «антикокус» з цієї тематики, а це було важливо і для країн, де католицька віра мала велике значення. Мета кокусу була досягнута – Римський статут має ці визначення. Сьогодні мені складно оцінити, наскільки критично визначальним був вплив жіночого кокусу, бо це був практично мій перший досвід такого роду. Не все я могла тоді зрозуміти і запам'ятати, проте я зрозуміла тоді і запам'ятала добре, що можна і треба впливати на рішення навіть таких, як раніше думала, недосяжних рівнях. Для цього треба дуже наполегливо працювати – над собою (насамперед!), над

³⁹ Caucus – невеличка група людей, які мають спільні інтереси, і намагаються впливати на прийняття рішень

документами, над співпрацею і над інструментами впливу. Звісно, я теж спробувала встановити контакти з українською делегацією. Контакт склався мінімальний – я побачила одного представника з України (прізвище не згадаю), він кволо відгукнувся на мою пропозицію зустрітися для обговорення позиції України тощо. Кволо – тобто ніяк – сказав, що вони всі зайняті 😊. На мій погляд, для жіночих громадських організацій загалом крига скресла в цій сфері лише 2010 року. І таким «криголамом» став Сергій Кислиця⁴⁰, який на той час був директором Департаменту міжнародних організацій МЗС. Як це було – про це пізніше.

1998 ІКЖЦ приєднався до мережі Жінки проти насильства в Європі (Women Against Violence in Europe (WAVE))⁴¹.

Було і багато чого іншого. Щось з цього пішло далі, щось залишилося у спогадах.

Чому - не завдяки, а всупереч? Бо за рядками спогадів лишаються чисельні приклади спротиву. А ні! Хай дещо і тут залишиться 😊.

Коли ми починали УО, то, як пам'ятаєте, згідно першого гранту на УО, ми мали працювати у школах – 3 класи в кожній школі. На той час не було законодавчих обмежень чи регуляцій – хто, як і чому має працювати в школі, якщо не має відношення до державної системи освіти. Гасло на кожен такий випадок тоді було – все, що не заборонено – дозволяється. Зрозуміло, бо не встигала законотворча система за нашим (України) швидким кроком. Навіть при реєстрації першого статуту ІКЖЦ 1995 у нас виникло питання – що ми маємо записати в статуті, щоби могли, за наявності, отримати гроші гранту з поза меж України. Відділ реєстрації нам щиро відповів – ми не знаємо. Тоді я взяла Закон «Про зовнішньоекономічну діяльність» і «переформулювала» для себе – замість зовнішньоекономічну – зовнішню діяльність 😊. Той же відділ реєстрації відповів – не заборонено, тобто можливо, реєструємо 😊.

Але повернемося до шкіл – кожна з нас – Галя Дацюк (Київ), Марія Зілгалова (Ужгород), Надія Самуляк (Київ), Олена Семіколенова (Сімферополь) і я – мали самостійно шукати школи і домовлятися там. На той час мій чоловік Олесь Савенок – щира моя підтримка всі роки в усіх моїх авантюрних і не дуже справах 😊, ви вже читали про його підтримку – працював заступником голови Шевченківської районної адміністрації в Києві. Він відповідав за освіту і зв'язки з партіями і громадськими організаціями. Я спитала, чи може він мене з кимось зконтактувати із шкіл в районі. Олесь завжди був і зараз

40

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B8%D1%81%D0%BB%D0%B8%D1%86%D1%8F_%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B3%D1%96%D0%B9_%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87

⁴¹ <https://wave-network.org/>

готовий допомогти в усьому – так і тут – сказав – зробив. Окрема історія (Олесею, напишеш? 😊) його робота із Руху та і у виконком – в очі всі посміхаються, а поза очі чого тільки не робиться – то відомі речі в цілому, бо були і є в усьому світі. Так і тут. Виявила бажання 61 школа (Київ, вулиця Юрія Іллєнка, 39). Я пояснила, що бажано нам сісти по колу в кожному класі, з яким будемо працювати. Наче, все зрозуміло. Що я отримую? Всі 3 класи (більше 100 осіб) сидять величезним колом в актовому залі 😲. І тут я, тоді ще без добре підібраних окулярів, заходжу в зал і просто не бачу людей в колі. Моя реакція? Я загалом то людина спокійна... до певної межі 😊, бо якщо я бачу, що ображають моїх близьких... то я скаженію – інколи це геть зовні непомітно, бо я явно це не проявляю, хіба голос інколи стає таким лагідним 😊. Словом, я зрозуміла, що прекрасні освітяни і освітянки вирішили провчити дружину цього Савенка, який то загалом інженер, то що він нам може нового дати, а вона загалом невідомо хто (mmm, теж інженер 😊 будівельниця). І моя внутрішня лють допомогла мені і в цей день, і в інші. І саме в тій школі невідомий мені хлопець (бо опитування було анонімне) наприкінці курсу написав на питання – що ви зрозуміли після курсу УО – Я зрозумів, що я не остання людина в цьому світі.... Я читала ці анкети у переповненому зранку в понеділок (бо то був нульовий урок, що закінчився о 8.45) метро і думала – що ж ми, дорослі, такого зробили, що дитина в 16 років думає, що вона остання в цьому світі. І уявила я собі таку довжелезну чергу людей Землі, більше 3 мільярдів на той час, а той хлопець стоїть останнім в ній...

Тому – не страшно, що всупереч, бо завжди є щось – завдяки...

Третій етап я позначаю з 1999 по 2004. Я його назвала – О,УО, тобто О, кома, УО. УО – це так скорочено ми називаємо уповноважувальну освіту. Ті роки були присвячені саме УО, її розвитку.

Говорячи про роль особистості в історії, зокрема, в історії ІКЖЦ і УО, то ГЖФ ми вже згадали. Тут, певно, місце трохи розказати про мізогінію зокрема і про непідтримку взагалі 😊.

Ви можете? можете! 😊 уявити, як можуть проти вас чи ваших ідей працювати колежанки. Як мізогінічно можуть діяти жіночі організації. Кілька спогадів.

При Канадському Посольстві був Канадський гендерний фонд. Нашій організації відмовили в підтримці УО, тому що у нас «не було співпраці з державою». А у нас не тільки була на той час співпраця з державою, ми були першою (і одна з двох загалом) в історії України громадською організацією, яка отримала в 2001 році ліцензію

Міністерства освіти і науки на право проведення інноваційної діяльності в освіті. Ми видавали сертифікати державного зразку після двотижневих курсів і письмової роботи. Ми робили це разом з ЦППО (Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти), вони складали список педагогів для наших курсів. Якщо це не співпраця з державою, тоді як це має виглядати? Мене тоді обурило те, що у відмові навіть не намагалися придумати причину реальніше. Іншою причиною назвали те, що у нас не гендерна програма. А чому вона не гендерна? А тому що вона починається з успішних комунікацій, а успішні комунікації – це не про гендер. В іншому фонді нас не підтримували із-за того, що ми (програма називалась «Рівні права та можливості для хлопців та дівчат») працюємо з чоловіками.

Час минає, змінюються пріоритети, працювати з чоловіками, наприклад, уже модно, але дещо не змінюється. Я бачу багато паралелей – відштовхнути ліктями (абсолютно хибна думка, що якщо у вас буде менше конкуренції через відштовхування, то вас обов'язково підтримають), перекрутити сказане (тому в УО у нас є принцип – посылатися на джерело), приховати інформацію (це і раніше мало вдавалося – я же знаю, хто нас тоді не підтримали 😊, а тепер і поготів) і інші «інструменти». Це не означає, що має бути суцільний «одобрямс» навіть тоді, коли це суперечить твоїм цінностям, твоєму розумінню, твоєму досвіду. Так важливо вчитися (все життя) сказати те, що може бути неприємним, проте важливим і тобі, і тим, кому це говориш. Без образ. Без приниження.

І далі про особистості в житті УО. Підтримка програми з боку ГЖФ дала нам впевненість у тому, що ідея гідна її реалізації, що ми можемо творити самі, а не повторювати те, що нам пропонують (часом занадто наполегливо). Для тих, хто росли «на дорозі в комунізм», це був критичний фактор. Проте 3 класи в 3 школах у 3 містах України – це занадто мало, щоби ідея йшла далі. На той час в УО було більше прихильниць і прихильників, бо пілотування ідеї показало цікаві і перспективні результати. Такими

прихильницями, зокрема, були Елла Ламах⁴² і Наталка Карбовська⁴³, які працювали тоді у Фонді «Відродження». Тоді у фондах Сороса започатковували мережеві програми, тобто програми, які працювали по всіх чи по більшості країн, де діяли фонди. Такі програми пропонували із Нью-Йорка, а ідея колеганок була в тому, щоби запропонувати місцеву ідею – УО – в освітню програму і жіночу мережеві програми. Довести справу від місцевої ініціативи до розгляду її на рівні жіночої мережевої програми змогла Наталка Карбовська (історія поки мовчить, чого це вартувало 😊) – безкінечні переписування заявки в різних форматах, доповнення і прибирання інформації, її підтвердження і багато-багато-багато чого іншого. А далі – розгляд мережевими координаторками жіночої програми.

І тут не можливо без ще одного екскурсу. Він про Анастасію Посадську-Ванденберг⁴⁴. Не знаю, чи знайомо вам це ім'я, це одна з перших російських феміністок. Коли в системі інститутів відкритого суспільства (Фонд Сороса, Фонд «Відродження» в Україні) відкривалась мережева жіноча програма, Джордж Сорос запросив Асю, щоби вона її розпочала і очолила. І все переплетено дуже-дуже і дуже-дуже дуже-дуже.

В січні 1998 року в Ростові-на-Дону проходила конференція «Жінки за мир без війн і конфліктів». Я була запрошена на цю конференцію як людина з нейтральної країни, для того, щоби фасилітувати деякі сесії – ну, щоби всі не побилися, коли про мир говорять. Я не знаю, наскільки ви обізнані про всі періоди «чеченських воєн» в Росії, але мої слова про «щоби не побилися» були дуже близькі до реальності, і організаторки відверто говорили, що вони побоюються навіть фізичних непорозумінь між учасницями.

Конференція була мені цікавою з різних аспектів – ситуація в Росії, ставлення до України, цікаві знайомства і зустрічі. Саме на цій конференції я познайомилася з надзвичайною Юлією Харашвілі⁴⁵ - ми разом фасилітували одну сесію. Ох, Юлю! Чого з того часу ми з тобою не фасилітували 😊.

І на цю конференцію була запрошена Ася, і назад вона потім мала їхати в Україну. І ми їхали одним потягом. Ми з Асею познайомилися в листопаді

42

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BB%D0%BB%D0%B0_%D0%9B%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D1%85

43

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%8F_%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%B1%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0

⁴⁴ Посилання на її найвідомішу спільну працю. На превеликий жаль, про сама Анастасію написане дуже мало. <https://www.routledge.com/A-Revolution-Of-Their-Own-Voices-Of-Women-In-Soviet-History/Engel-Posadskaya-Vanderbeck/p/book/9780813333663>

⁴⁵ <https://www.frient-peacebuilding-forum.de/speaker/julia-kharashvili>

1992 року, коли я брала участь у Другому незалежному жіночому форумі в Дубні, Росія.

Ася, як співорганізаторка, відкривала форум (1992). Я була вражена, прекрасно вражена Асею. Вона була така несовіцька 😊. Уявляєте – 1992-й рік – та ні, не уявляєте... Ще так панував пост-совок - трибуни, «білий верх – чорний низ» (парадний одяг жінок), отакі от зачіски у жінок (ооох, не знаю, як описати ті зачіски...). І тут – порожня сцена, і на початку виходить Ася, ідесь півгодини читає по іменах і прізвищах всіх тих, завдяки кому відбувся форум. Не тільки тих, хто дали якихось супер-супер-супер-супер грошей (а в Росії вже тоді працювали фонди на відміну від України), а просто конкретних людей – які зустрічали гостей на вокзалі, які набирали тексти програми, які ще чимось допомогли. Мене це вразило неймовірно. А я, як людина із серії «ніхто і звати мене ніяк» 😊, тобто без відомого імені і впливових зв'язків, завжди любила і люблю просто підійти і з кимось познайомитися, якщо мені ця людина цікава. А ще сказати те, що я думаю про виступ чи матеріал представлений, і спитати, як це можна зробити і в Україні. Ми так з Асею і познайомились тоді, якось відразу заприятелювали, і тому ми вже знали одна одну, коли зустрілися на конференції. Тому в потязі ми зійшлися і розмовляли, і, звичайно, я діставала її до самої ночі, розповідаючи про УО. І Асю так вразила наша програма, що вона теж захотіла, щоби УО стала першою мережевою програмою, розпочатою не в штаб-квартирі. Ось така мінікоманда – Ася, Наталка і я – працювали майже рік, щоби у лютому 1999 презентувати УО всім координаторкам жіночої програми. Зустріч була в Сіная, в Румунії, на відомому курорті в горах (якщо бачили фільм 80-х «Безіменна зірка», то саме на Сінаю повз маленьку станцію йшли потяги без зупинок 😊), і мені треба було представити УО, щоби координаторки схвалили, і якісь країни взяли би це собі на пілотування. Координаторки були дуже-дуже різні, деякі понадамбіційні, тому навіть країна походження для них могла би бути перешкодою щодо схвалення, словом... Що ж робити? Я маю представляти на другий день. Ми з Наталкою довго обговорювали, які можуть бути нюанси, ризиковані питання чи негативна реакція. Після першого дня заходів, що проводилися в Сінаї, людей зазвичай возили в гори далеко, години півтори в один бік, і там була колиба в національному стилі. Увозили назад годині о другій (ночі – чи ранку 😊). А мені зранку першій представляти УО. Що робить Суслова? Всю дорогу до ресторану я проводила рекогносцировку – інформувала потроху, дивилася на реакцію, інформувала індивідуально, щоби врахувати реакцію на ті чи інші речі, почути, які питання можуть бути завтра. Бо для кожної країни

важливі свої аспекти, і для кожної координаторки вони теж могли би бути. Тому на початок вечері зацікавлені вже були поінформовані. Зранку, на превелике моє щастя і на щастя УО, ті, хто найбільше могли би блокувати – спали (певно, частувалися в колибі добряче 😊). Тому презентація УО і її прийняття пройшло дуже добре.

І почалася активна фаза УО. Перший етап – 2 роки - п'ять перших країн – Грузія, Киргизстан, Литва, Таджикистан і Узбекистан. 2000 приєдналися Азербайджан і Молдова, 2001 - Казахстан. Нас спитали – ЩО ви хочете? От ви уявляєте, щоби донори сказали – нам подобається ваша ідея, робіть, як бачите, ми вам довіряємо і довіряємо шляхам, якими ви це реалізуєте. Я не уявляла до того і після того теж. Це тривало 5 років. 5 років постійного взяття нових висот.

Я не чекала, що так буде, тому що я дуже виснажилась після другого року (1999 і 2000). Чому? Багато причин. Вагома частина команди (і в Україні, і в інших країнах) була не дуже замотивована саме на ідею. В команді була лише одна англomовна людина і та я 😊.

І пам'ятаю, як наприкінці другого року ми проводили в готелі «Джерело» під Києвом заключну міжнародну конференцію, і я просто чекала, коли все це закінчиться для мене і я все видохну. Закінчилася конференція, лежу я в номері поперек ліжка, приходить Ася, ми з нею говоримо, вона мене розпитує про різні деталі, про людей. І тут вона каже – ну, все добре! Яку висоту плануєте взяти наступного року? – Я – Асяяя, який наступний рік?!. – Так, а як же!

Я і досі добре пам'ятаю мої почуття тоді – суміш розпачу, заскоченості, захоплення, надії, жаху... певно, ще щось упустила.

І досі дякую Асі за всю цю підтримку, довіру, далекоглядність і інші чудові риси, які, знаю це, цінує багато людей, які з нею працювали.

Були й інші – вони є завжди і всюди – ті, хто плодять плітки, інтриги, замість плеча підставляють ногу...

І ось 2001-й рік – наша висота – ліцензія Міністерства освіти і науки (пам'ятаєте історію про те, що «ми не працюємо з державою»). І тут згадаю принцип №1 УО – приходити вчасно. Починаємо готувати документи.

Питаємо – скільки у нас часу? – Ну, приблизно півтора місяці. Ми потихеньку готуємо, і тут через тиждень, в понеділок, мені дзвонять і кажуть – зможете до середини підготувати, тому що звільнилось місце, не буде однієї організації.. Боже.. мобільних телефонів нема, кожен дзвінок – стрес – буде потрібна людина біля телефону чи ні. Я пішки бігала до Кабміна і від Кабміна (2 км в одному напрямку), тому що треба було швидко з рецензентом вирішувати різні питання – передруковувати, підписувати і знов

передруковувати. Отримання ліцензії – надзвичайно важливий досвід – відповідальність, натхнення, відкриття нових перспектив. Потім змінилося законодавство, десять років за 2 – 3, проте отриманий досвід безцінний.

В Україні ми працювали в школах і університетах. В університетах менш успішно. Можу собі пояснити – чому, проте факт є факт.

Дуже важливою, цікавою, корисною була співпраця з ромською громадою – велика подяка організації «Чириклі»⁴⁶, Золі Кондур⁴⁷, Юлії Кондур⁴⁸, і всім-всім-всім, хто доклали багато зусиль в цій справі.

Ви вже зрозуміли, що слова Асі «ну, все добре! Яку висоту плануєте взяти наступного року?» стали рефреном організаційного розвитку УО 😊?

Перші країни приймали УО через російську мову. В першому пулі окрім згаданих 5 країн мала бути Албанія, в якій УО мала би впроваджуватися через англійську, проте з кінця березня по червень 1999 тривала військова операція НАТО проти Союзної Республіки Югославія, аеропорти сусідніх країн були закриті або приймали дуже обмежену кількість рейсів, тому група з Албанії не змогла прилетіти на презентацію і таким чином вийшла із першого пулу. Думаю, що для УО така ситуація була сприятливою, тому що процес адаптації йшов м'якше – хоча контексти країн різнилися, проте у нас, принаймні, не було потреби робити це ще і через різні мови. Та і згадайте – з англійською мовою у нашій ключовій команді було не дуже на той час.

потім бірманські біженці і біженки – окрема історія 😊. Працювали на Півночі Тайланду, неподалік міста Чіанг Май (так званий, «золотий трикутник», де зустрічаються Лаос, М'янма і Таїланд, відомий також як частина наркотрафіка в регіоні), в джунглях. Організатори пояснили віддаленість від міста так – ми поїдемо в джунглі, тому що може приїхати поліція і забрати всю групу, яку ми плануємо тренувати. – Питаю – а нас? Кажуть ні, нас не заберуть, ми їм не потрібні, а в учасниць і учасників паспортів нема, вони тут нелегально. Україна тоді ще була далеко за часом від війни на власній території, тому все це сприймалося більше як екзотика, ніж реальність...

Місце було надзвичайно красиве, каньйон, внизу водоспад і далі від нього ріка, буйна рослинність навколо. Але, ця краса мала свої особливості.

Розплідники кобр поруч, та і без розплідників їх не бракує. Барак довгий поділений на окремі кімнатки, в ньому ми всі живемо. Те, що в бараку є

⁴⁶ <http://www.chirikli.com.ua/index.php/ua/>

⁴⁷

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B5%D0%BC%D1%84%D1%96%D1%80%D0%B0_%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D1%83%D1%80

⁴⁸ <https://zmina.info/articles/romska-aktyvistka-yuliya-kondur-u-kozhnomu-z-nas-ye-nevycherpni-syly/>

лізардс, такі маленькі ящірки, і блохи стрибучі і летючі – це одна річ. Вночі бігають мавпи по даху, таргани здоровезні літають увечері, теж нічого – зовні же, не в кімнаті. А ще і прохід вниз і вгору по камінчиках – коли ввечері треба йти вечеряти, то хто там проповзає повз твою ногу – ніхто не знає, освітлення нема. Тобто це був додатковий стрес окрім того, що треба було проводити навчання в абсолютно новому культуральному, політичному і навіть побутовому полі. Проте саме звідти я привезла мою, певно, найулюбленішу рухавку, коли говориш слово, що позначає якійсь об'єкт і його ознаку – великий чи маленький, високий чи низенький, водночас показуєш протилежне. Наприклад, хмарочос великий, а показуєш так, коли говоримо про щось маленьке. Ще й голосом треба було підсилити те, що показуєш. Прекрасна рухавка про стереотипи і те, що ми приписуємо деяким речам.

...а потім була Індонезія. І це був, ну, величезний виклик – як там працювати. Не знаю, наскільки знайомі з Індонезією – країна більше тисячі островів. Дуже складна конфліктогенна ситуація, яка посилюється незбалансованим різноманіттям – релігійним, політичним, етнічним. Це триває на той час близько 30 років. Плюс постколоніальне минуло – 200 років голландського панування. А ми всі 4 білявки, хто через сивину, як я, хто природньо. Нас часто питали, чи ми не з Нідерландів.

І ось ми проводимо тижневий тренінг під переклад. Перекладачка, я чую, що вона не все перекладає і перекладає доволі довільно. Чую є якісь коментарі-репліки, які вона не перекладає. І, загалом, щось не те. І група сидить як застигла. Ми завершили день. Я кажу, товариство (колежанки були із Литви, з України і зі США), щось у нас не йде. Ви відчуваєте? Що будемо робити? - ... нема відповіді...

... я прийшла в номер люта. Люта на себе насамперед. Думаю, Суслова, що ти тут робиш взагалі? Ти що, місіонерка? Це ніколи твоїм не було – кудись світ за очі їхати, «просвіщати». За екватор прилетіли – нащо? Чому? І я почала сама з собою рефлексувати. І зрозуміла. Постколоніальний і гендерний фактори. Ми білого, а вони всі іншого трохи кольору. Було багато чоловіків, і було багато чоловіків із партійних структур. І я подумала – оце, оце, оце не сприймається, бо вони не сприймають нас як колеганок, як рівних, думають, що ми повчаємо, а не ділимося тим, що самі опанували. А це був серпень, 22, і наступного ранку – 23. І я прийшла і кажу зранку – знаєте, от вчора наша робота не дуже йшла, і я весь час думала, чому ця робота не дуже йде. Я подумала, що на це, напевно, щось впливає. Що? Нас часто питають – ви із Голландії? ви із Голландії? ...і я подумала, що який дивний парадокс. Моя країна ніколи не колонізувала іншу країну, сама потерпає від постколоніалізму, а мене сприймають як колонізаторку. У нас

завтра День Незалежності, який для нас не просто вихідний день, а день, який і я, зокрема, і моя сім'я, і багато моїх знайомих, а ще більше незнайомих – наближали чим могли. Наближали, бо хотіли свободи... і зараз хочемо поділитися тим, що нам допомагає рухатися цим непростим шляхом... і все... Вщух! Називається – крига скресла. Всеее. До ночі сиділи, ми тоді уже не могли спокійно ні вечеряти, ні відпочивати, нічого, бо ми працювали цілий день і ніч, нам задавали безліч питань, розповідали і слухали, слухали і відповідали. А, ще! Англійську ж на початку не розуміли, а тут всі стали розуміти, бо, знаєте, треба ж побільше дізнатися, а переклад час забирає 😊. Потім був Афганістан. В Афганістан ми не їздили, хоча Сакіна Якубі⁴⁹ дуже нас запрошувала. Афганські учасниці і учасники приїздили спочатку в Україну, а потім в Таджикистан. Тут були свої виклики – що і як можна дати в країну, яка стільки настраждалася, та і на той час ситуація в багатьох регіонах була тривожна. В країну, яка із світської перетворилася за часи зовнішніх втручань у закриту, з жорсткими обмеженнями і тривожними перспективами. УО дуже добре була прийнята Сакіною і її командою. Саме Сакіна сказала про УО слова, які мені дуже дорогі і які, можливо, найточніше описують УО і її вплив – Це не просто книга, яку можна вивчити. Це концепція – і чим більше з неї черпаєш, тим вона глибша і повніша. Ви можете їх прочитати на другому посібнику з УО⁵⁰. Тому О,УО – це ці роки. Більше про УО в самооцінці⁵¹.

Звісно, була не лише УО.

Це були роки, коли ми переклали і видали (все на волонтерських засадах, окрема подяка Ясі Семіколеновій за переклад значної частини) посібник надзвичайного Йогана Гальтунга⁵² «Трансформація конфлікту мирними засобами: Трансценд метод»⁵³. Мала щастя вчитися в нього безпосередньо у 1999, під час сонячного затемнення 😊. Це точно було для мене «відпрацювання», яке дало орієнтир на всі наступні роки. І наша УО багато почерпнула і досі черпає з цих джерел.

Це були часи початку активного гендерного аналізу – аналізу галузей, аналізу політики, аналізу проектів тощо.

Новий досвід ми отримали в проекті «Жінки і матері з дітьми в ув'язненні» - нові знання, нові навички – антидискримінації, толерантності, інклюзії.

⁴⁹ https://en.wikipedia.org/wiki/Sakena_Yacoobi

⁵⁰ <http://wicc.net.ua/post/upovnovazhuval-na-osvita---posibnyk-dlya-treneriv>

⁵¹ <http://wicc.net.ua/category/otcinka-proektu>

⁵² https://en.wikipedia.org/wiki/Johan_Galtung

⁵³ <http://wicc.net.ua/post/transformatciya-konfliktu-myrnymy-zasobamy-transsend-metod>

Потім був 2004. Сорос став згортати всі мережеві програми по всіх країнах нашого регіону. Я побачила, що з УО теж буде таке. І півроку – нам сказали, що на 2005 рік ще буде якесь фінансування, але вже скорочено – півроку я намагалась допомогти, щоби всі, хто на повний час працювали в УО, могли знайти собі роботу. Ну, а потім прийшла Революція 😊. Всі були прилаштовані окрім мене, мені не було коли шукати роботу... і я сказала – добре, що в мене нема роботи, я піду рятувати країну, і це було теж все прекрасно 😊. Говорячи про ІКЖЦ – після цього ми відмовились від фізичного офісу.

Наступний етап з **2005-го року по 2013-й рік**. Етап «**Всі квіти квітнуть, і деякі чахнуть**» 😊.

Нехай 100 квітів квітнуть – знате чия це фраза? Мао Дзе Дуна. – А чахнуть? – А чахнуть – моя 😊.

Нехай всі квіти квітнуть, це такий підхід, коли нехай все-все-все розвивається і змагається між собою. В цей час ми намагалися, щоби різні квіти квітнули, квітнули без змагання, тому що активна фаза УО завершилася, вона поглинала практично всі наші ресурси. Тепер треба було вийти з бульбашки і урізноманітнитися знов.

Що відбувалося цей час? Чим він характеризується? Звісно, Помаранчева революція вплинула на життя всієї країни, не обійшло це і нас – активізація євроінтеграційних процесів відкрила багато нових просторів і для гендерної політики. Багато людей у різних сферах почали апробувати нові ідеї і шляхи їх досягнення.

Під час Помаранчевої революції я була на «барикаді» - так називали місце біля Адміністрації Президента. Пішла від психологічної служби Майдану, бо знала, що таке поняття, як психологія мас – розуміла, що такий людський зрив може по-різному впливати на людей – хотіла допомогти чим могла через інструментарій УО. Нас, правда, дуже швидко всіх відкликали, проте я залишилася, бо бачила потребу. Спочатку насторожено, а потім – люди відкрилися і почали говорити. Я побігла швидко і купила диктофон – зібрала більше 30 історій тих, хто були на «барикаді», а потім збрала ще й історії жінок. Так і склалися дві книги – «Політична етика Майдану: погляд з «барикади»⁵⁴ і «Люди, які нас здивували, в країні, яку ми не знали»⁵⁵. Історії

⁵⁴ <http://wicc.net.ua/post/politychna-etyka-maydanu>

⁵⁵ <http://wicc.net.ua/post/lyudy-yaki-nas-zdyvuvaly-v-krayini-yaku-my-ne-znali>

жінок були підтримані Фондом «Мама Кеш»⁵⁶, «Політична етика...» - від традиційного фонду «власна кишеня» 😊. Це маленька данина подяки тим, хто дивували і продовжують дивувати...

Додатковою специфікою діяльності ІКЖЦ стало також те, що з 2005 по 2013 я працювала (спочатку на повний час, а після подання позову проти Азарова – частково) в Програмі сприяння парламенту. Для мене це стало неоціненною школою. Отримані знання і навички – із законотворення, інших аспектів діяльності парламенту, взаємодії з іншими органами влади – все це, на мій погляд, необхідно всім, хто намагаються впливати на прийняття рішень в інтересах громади, тобто на адвокацію. Працювати поруч з талановитими неординарними людьми – це теж подарунок. Окрема подяка Володимирі Крижанівському⁵⁷ – людині мудрій, фаховій, поміркованій, порядній і добрій. Скільки цікавого, корисного почерпнула.

Потреба в гендерному аналізі, в гендерних дослідженнях, в гендерно-правовій експертизі, в усіх-всіх-всіх цих речах вимагала і від нас тягнутися, вчитися. На цей час припадають наші спроби актуалізувати роботу Центру роботи з жінками в Києві, відкритого 1998 року і співзасновником якого був ІКЖЦ. Ми передали туди величеньку бібліотеку із власних фондів. Бібліотека давно зникла у невідомому напрямку, добре, якщо її просто не викинули на смітник, а комусь віддали. Діяльність цього центру тривалий час була далекою від первинної ідеї. Певний час оживити його намагалася Галина Гончарук. Саме на цей час припадає і наша співпраця – тренінгові курси для державних службовців, для молодих сімей, курси з гендерного аналізу. Все це зупинилося на пілотній стадії, бо перспективного бачення на це тоді бракувало, а широкої потреби в таких фахівцях ще не було. Це пожинаємо сьогодні, коли потреба в гендерних експертах є дуже високою, система підготовки до сих пір відсутня, тому дуже часто скороспілі мало навчені люди видають продукт сумнівної якості. Цей продукт потім широко розходить як істина в останній дистанції, їм користуються інші – теж скороспілі і мало навчені...

І була співпраця з Молдовою, Білоруссю, Азербайджаном, Узбекистаном – тренінги, гендерний аналіз, консультації.

Тоді почалася наша співпраця з SDC (Swiss Cooperation Office) – Швейцарською агенцією розвитку. Велику роль у добрих стартах зіграв Уле Мюллер, керівник місії – людина дуже гендерно чутлива, дуже цікава,

⁵⁶ <https://www.mamacash.org/en/en-homepage>

⁵⁷

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80_%D0%9F%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87

гнучка. Він дуже багато зробив для гендерного інтегрування. Чим ще була важлива співпраця з Швейцарською конфедерацією? Дуже цікавим проектом «Жінки і матері з дітьми в ув'язненні» - 44 установа із Чернігова, відкриття там Будинку матері і дитини. На той час було 2 установи, в яких матері з дітьми до 3 років відбували покарання. Дуже цікаві були речі зроблені. Як завжди ми намагались робити більше, ніж там планувалось. Наприклад, за умовами проекту ми мали працювати лише з однією установою, проте ми вирішили, що це буде неналежне використання і грошей, і набутого досвіду, тому запропонували за ті ж гроші працювати з усіма установами для жінок (на той час їх було 10), а потім для дослідження залучили ще і чоловічі установи. Детальніше ви можете прочитати про те, що ми робили у нас на сайті⁵⁸.

ІКЖЦ був засновником Коаліції КАРАТ⁵⁹. Первинною ідеєю було об'єднати жіночі організації Центральної і Східної Європи з метою адвокатування реалізації положень Конвенції по ліквідації всіх форм дискримінації проти жінок (CEDAW). Ідея належала Кінзі Ломан⁶⁰, яка досі керує цією мережею. Сьогодні діяльність коаліції дещо змінилася, бо геополітичні зміни вимагають диверсифікації підходів і видів діяльності. З КАРАТом мали цікавий і важливий проект щодо глибшого розуміння CEDAW. Чим він був важливий? Тим, що ми зробили багато в плані поширення знань про CEDAW. Самі зрозуміли побільше. Вперше 2009 саме нашим ІКЖЦ була надрукована в Україні Конвенція (наклад 3000 примірників). І вона була не тільки надрукована, там є пояснення, як простіше підійти до тексту складних міжнародних документів, зрозуміти принцип суттєвої рівності, принцип відповідальності держави тощо.

В ті часи (2011) почався, знову завдяки Асі Посадській – аудит безпеки територій. На одній із щорічних зустрічей Комітету у справах жінок (КСЖ – CSW - The Commission on the Status of Women), коли Ася вже пішла з посади керівниці Жіночої мережевої програми Фонду Сороса, я спитала її – а що ти зараз робиш? Вона розповіла, що починає в ООН Жінки дуже цікаву ініціативу про безпеку міст і публічного простору для жінок (Safe cities and safe public spaces)⁶¹ ООО! – кажу, - як цікаво!! А як це можна запустити в Україні? – ну це ж моє завжди питання 😊. Вона каже – Олено, ти знаєш, я

⁵⁸ <http://wicc.net.ua/category/zhinky-v-mistcyah-pozbavlennya-voli>

⁵⁹ <https://www.karat.org/>

⁶⁰ <https://oneworldaction.wordpress.com/100-unseen-powerful-women/human-rights/kinga-lohmann-karat/>

⁶¹

<https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/How%20We%20Work/flagship%20programmes/UN-Women-Flagship-programme-Safe-cities-public-spaces-en.pdf>

намагалася, щоби хоча би Таджикистан зайшов. Навіть, Таджикистан занадто безпечний, щоби увійти в пілотну ініціативу.

Ініціатива розпочалася 22 червня 2011 року на конференції в Каїрі з 5 міст – Делі (Індія), Кігалі (Руанда), Кіто (Еквадор), Порт Морсебі (Папуа Нова Гвінея), Каїр (Єгипет). На той час ми, в Україні, вже запустили власну ініціативу – без фінансової підтримки (рахуєте, вкотре? 😊), без інформаційної. Я пошукала інформацію про інші подібні локальні ініціативи. Найбільш придатною мені здалася ініціатива Habitat «Жінки в містах»⁶². Я знайшла канадський опитник, переклала, дещо змінила адаптовано для наших умов. Словом, до згаданої конференції, на яку я була запрошена, ми мали вже перші аудити в 4 містах – Києві, Львові, Сімферополі і Харкові. Я планувала розповісти про них на конференції, дізнатися, як справи в інших, проте виявилось, що ми «побігли поперед потягу» - міжнародні організації зазвичай неповороткі, розкручуються довго. Зверніть увагу, ООН-Жінки в Україні тільки в минулому-позаминулому році приєдналися до цієї ініціативи.

«27 травня 2020 року міська рада постраждалого від конфлікту Рубіжного, Луганської області, прийняла місцеву програму «Рубіжне — безпечне місто»⁶³

Цікавою і важливою була перша співпраця ІКЖЦ з Фондом народонаселення (ФНООН)⁶⁴ – ми підготували аналітичний звіт «Механізми моніторингу та протидії гендерному насильству і дискримінації»⁶⁵ (2009). Скільки років минуло, а час від часу зазираю туди – подобається структура, чіткість викладу (чого ж себе не похвалити часом? 😊). Окрема подяка Борису Ворнику⁶⁶, який на той час очолював цю структуру в Україні.

На 2009 також припадає початок ще однієї нашої ініціативи – гендерної відзнаки і гендерної антивідзнаки. Ідея народилася перед 8 березня, коли вчергове на одному заході заточилася дискусія – як відзначати цей день – мити посуд чи не мити, дарувати квіти чи не дарувати, йти маршем чи не йти

⁶² <https://femmesetvilles.org/fr/>

⁶³

<https://www.facebook.com/unwomenukraine/photos/%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0%D1%94%D0%BC%D0%BE-%D1%80%D1%83%D0%B1%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B5-%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%88%D0%B5-%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8-%D1%8F%D0%BA%D0%B5-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B9%D0%BD%D1%8F%D0%BB%D0%BE-%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%86%D0%B5%D0%B2%D1%83-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D1%83-%D1%81%D0%BF%D1%80%D1%8F%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%83-%D0%BD%D0%B0-/972779843138768/>

⁶⁴ <https://ukraine.unfpa.org/uk>

⁶⁵ <http://wicc.net.ua/category/mechanizmy-monitoryngu-ta-protydyvi>

⁶⁶ <https://verum.ua/doctors/vornik-boris-mihajlovich/>

(так, тоді таких дискусій було багацько) – зійшлося і політичне, і етнографічне, і поетичне 😊. Думаю собі, якось треба відійти від цих політичних ретроспектив і базувати відзначення на чомусь іншому, більш сталому, ніж політичні позиції. Думалося, що гендерна політика прагне відновити рівновагу в суспільстві, є такі дні рівноваги і в природі – дні весняного і осіннього рівнодення. Так ми і почали відзначати артефакти, які сприяють гендерній рівновазі у суспільстві. За цією ідеєю потяглася і анти-відзнака, запропонована прекрасною фаховою Аллою Чигрин, заступницею завідувача Секретаріату Комітету Верховної Ради з питань прав людини. Не багато, ні мало – відзначали і одне, і інше до 2018⁶⁷. Тоді вирішили, що такий формат себе вичерпав – активізація суспільства в цій сфері вже не обмежується поодинокими проявами – між іншим, це стосується і антигендерних проявів.

2010 ми спробували організувати конкурс гендерних досліджень серед молоді. Роботи були, деякі доволі цікаві, проте ми знов бігли «попереду потягу» - спільнота ще була мало сформована, проте цей досвід допоміг нам пізніше, коли ми розпочали меморіальну стипендію Олени Семіколенової. На цей період припадає 15-та річниця нашої УО. 2011 ми зібралися українською командою, а 2013 – міжнародною. Саме тоді, у квітні 2013, ми говорили про те, що сьогодні називаємо гендерними загрозами і гендерним розрізом конфліктів. ...говорили, проте не думали, що незабаром прикладів у нас побільшає в рази...

Цікавою і повчальною роботою був проект, підтриманий Програмою МАТРА, про посилення сільських жінок у протидії гендерній дискримінації. Про те, що у сільських жінок зазвичай значно більше бар'єрів до рівності і гідного життя, говорили і говорять часто, проте з реальними практичними кроками все було набагато складніше. Значний прорив свого часу у цій сфері зробив, на мій погляд, Heifer International⁶⁸. Його родзинкою є те, що кожен учасник і кожна учасниця проектів, які отримали тварину певного виду, зобов'язуються виростити до встановленого громадою віку і передати іншій селянській родині перший приплід жіночої статі від одержаної тварини, а також набуті знання та досвід. Така акція називається “передачею дару” і є практичним втіленням одного з ключових принципів Фондації. Серед інших принципів – гендерна рівність. Безумовно, як у будь-якій іншій справі, важлива роль особистістю. Такою особистістю для Хайфер є Ярослава Сорокопуд⁶⁹. Наша тривала співпраця і дружба абсолютно логічно привели нас до згаданого проекту сільських жінок – у конкретні села до конкретних

⁶⁷ <http://wicc.net.ua/category/vidznaka-ta-anty-vidznaka>

⁶⁸ <https://www.heifer.org/>

⁶⁹ <http://amugn.org.ua/cons/confi>

людей. Софія Буртак⁷⁰, одна із наших «дітей УО», на той час вже самостійна і досвідчена фахівчиня у агропроектах, приєдналася зі своїми досвідом і контактами. Проект працював за географічними кластерами, один із яких охоплював Донецьку, Дніпропетровську, Луганську області. Тренінг проходив у Краматорську в готелі Краматорськ, який для мене за 2 роки перетворився на другий дім у чисельних поїздках рокадою... Цікавим і важливим був моніторинг законодавчої діяльності Верховної Ради⁷¹ (2013). На превеликий жаль, ця ідея теж не набула сталості – ми її робили звично на волонтерських засадах, і тут віддаю належне старанності і фаховості Олеся Савенка, який опрацьовував десятки законопроектів. Парламентські проекти і програми люблять легші продукти...

Власне кажучи, закінчення етапу про квіти, які квітнуть і чахнуть – це 2011 - 2013. 2011 – створення Всеукраїнської гендерної стратегічної платформи. 2013 – створення Міжнародної стратегічної гендерної платформи. Чому була створена ІСП, а потім Міжнародна ІСП? Тому що з приходом Януковича почалась ламка гендерного інституційного механізму. І ми вирішили, що маємо якимось чином утримати інституційну пам'ять. Була ідея від нашого центру використати такий інструментарій, як перелік гендерних загроз, базований на 16 статтях CEDAW, які визначають ті чи інші аспекти рівності. По кожній з тих статей робили перелік тих ознак, тих індикаторів, які порушують саме цю Конвенцію. Ну і потім в 2013 році, коли зібралась Міжнародна ІСП, ми говорили про те, що є велика загроза гендерних складових атаки на демократію. Підготовка почалась значно раніше.

Період, який почався 2014, я назвала «Гендерна мобілізація».

Чому гендерна мобілізація – тому що всім треба мобілізувати всі сили для захисту країни. Я дуже хотіла піти на війну, безпосередньо у зону бойових дій, проте... розрахувавши всі «за» і «проти», я вирішила лишитись тут. Про цей період ви знаєте більше самі, я не буду на ньому зупинятися детально, проте важливо згадати хоча б побіжно.

З початку 2014, ще під час Революції Гідності, я приєдналася до «Комісії Василенка⁷²». Пан Володимир – людина неординарна, ви можете прочитати

⁷⁰ <http://www.coop-academy.com.ua/team/>

⁷¹ <http://wicc.net.ua/post/gendernyy-monitoring-zakonodavchoyi-diyal-nosti-vru-za-zhovten-2013-r>
<http://wicc.net.ua/post/gendernyy-monitoring-zakonodavchoyi-diyal-nosti-vru-za-lystopad-gruden-2013-r>

⁷²

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80_%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D1%96%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87

про факти, але за ними багато іншого – рішучість, вираженість, наполегливість тощо. Дякую Сергію Кислиці за комунікування, бо в розмові про те, що ми маємо зафіксувати все, що відбувається для майбутніх судів, зокрема, і міжнародних, саме він розповів, що навколо Володимира Василенка зараз і почали групуватися люди з цією метою. Так сформувалася Громадська Комісія з розслідування та попередження порушень прав людини в Україні, яка ретельно збирала інформацію в більше тисячі потерпілих під час протестів. Юристами була розроблена детальна анкета. Це дало можливість пізніше передати інформацію як в Генеральну прокуратуру, так і в Міжнародний кримінальний суд. Коли ми обговорювали післямову до складеної «чорної книги», я запропонувала написати, що це лише початок шляху, далі маємо думати, як рухатися до примирення в країні...

Тоді колеги це не сприйняли. Ідею підтримала тільки Катерина Левченко... і потім з цими питаннями було не просто навіть на рівні обговорення потреби... а 24 лютого 2022 покликала до інших форматів...

5 червня 2014 року можна вважати датою початку шляху НПД 1325 2016 – 2020. В цей день була зустріч робочої групи при Мінсоцполітики про ситуацію щодо жінок і дітей на сході України. Так, так це тоді називалося, бо ми не могли назвати «ситуацію» ані війною, ані окупацією, ані іншим словом, що точніше описало би цю саму ситуацію. Мова йшла про те, як організувати вивезення жінок і дітей із небезпечної зони. Присутні – міліція, залізниця, ДСНС, Міносвіти тощо виглядали розгубленими і дезорієнтованими. Наприкінці зустрічі я сказала про те, що для комплексного підходу ми маємо вже починати розробку плану дій на реалізацію Резолюції РБ ООН 1325 «Жінки, мир, безпека». Одним коментарем на це були зневажливо-презирливі слова «що, будемо окремо і на жінок, і тварин план створювати»...

Ці слова сказала людина (вже забула його прізвище, проте ви можете самі його згадати чи вирахувати), яка весь попередній час активно отримувала підтримку під час служби в поліції на посібники проти насильства в сім'ї та пов'язані теми.

Феміністки-кар'єристики і феміністи-кар'єристи....

Таке ставлення до 1325 і досі не зникло зовсім, хоча змін, звісно, багато. І багато в чому ці зміни зрушили ми з вами, а ще зовсім нещодавно...

Жовтень 2013. Ми ще живемо без передчуття війни і навіть революції.

Конференція на тему «Жінки, мир, безпека» в Алмати. Організують ОБСЄ і ООН Жінки. Від України мала їхати, зокрема Ірина Луценко⁷³. В останню

хвилину вона не змогла летіти. Мене попросили – Олено, прочитай, будь ласка, її промову. Я на це розсміялася – я не можу це зробити, бо я не Ірина Луценко, я не депутатка тощо. – Тоді виступи замість неї. – Нашвидкуруч (правда, я завжди до останнього правлю виступ, навіть, якщо він в мене є 😊) кропаю тези. У виступі, зокрема, кажу про те, що Україна потребує НПД 1325. Не треба чекати, коли почнеться конфлікт...

Після виступу до мене підійшли організаторки з ОБСЄ і ООН Жінки і прямо запитали – Навіщо Україні 1325?

...

Вже за кілька місяців на питання «навіщо» могли відповісти і вони, і ми. І багато інших людей.

2014 був дуже непростим, зокрема, в пробиванні нами шкорлупки нерозуміння власного і нерозуміння нас.

.....

Ось з цього місця я пишу значно пізніше за 24 лютого 2022

Вже кінець березня 2023

Тому я поміркувала і вирішила, що життя ІКЖЦ під час війни буде описане пізніше і в іншому форматі.

А тут коротко трохи стислої інформації.

До весни 2021, коли я передала всі менеджерські функції новій команді:

- Більше 30 тренінгів
- Дослідження
- Зустрічі
- ...прагнення...

Ну, і...

Які мої особисті уроки з життя в ІКЖЦ, з ІКЖЦ, для ІКЖЦ?

Що з моїх особистих рис сприяло розвитку організації, а що - гальмувало.

Я і це намагалася розкласти по категоріях 😊.

Це такі мої внутрішні принципи: **прагнення справедливості, прагнення незалежності і принциповість**. Хоча, зверху в поясненні цих принципів я би написала диктатурність під знаком запитання 😊. Я чула від близьких людей часом, що у мене є певна диктатурність. Напевно, вона є – не знаю.

[1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0_%D0%A1%D1%82%D0%B5%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0](#)

Друга риса – **україноцентричність**. Я завжди, коли була на якихось заходах, намагалась підійти, познайомитися, сказати звідки я і спитати – а чи не робите ви щось подібне в Україні чи для України? Це було завжди. Воно спрацьовувало часом. Дуже часто не спрацьовувало. Тобто, коефіцієнт корисної дії менше ніж у потяга, 0, 02%, але спрацьовує в іншому. Ще одна частина – навіть не знаю як їх об'єднати. Тут є навіть такі новотвори. Одну із рис, яку я назвала би – **додовбежність**. В плані, як власної працездатності, так і досягненні цілей. От щось таке відбувається, і я думаю, що треба зробити. І я буду думати, як поступово-поступово додовбати. Тому я дуже люблю одну із фраз Висоцького – «если я чего решил, віпью обязательно, но к етим шуткам отношусь я очень отрицательно».

Ще одна риса – **відкритість до нового і незвичного**. Дуже люблю нові якісь речі, нові ідеї. Я, часом, буваю заручницею того, що я люблю все нове і незвичне, тому то одне, коли ти просто це любиш, а потім воно починає теж тебе любити. І такої любові багато, а все треба виконувати 😊. Коли тобі щось подобається і ти починаєш це робити. Зробила – і хорошо. А потім минає час, а вони до тебе знову повертаються і кажуть – а далі? І ти розумієш, що ти.. ну для того, щоби просто сказати ні – треба щоби хтось це зробили. Ну це, власно кажучи, одна з причин, чому я дуже хотіла би відокремитись від організаційних всіх цих речей. **Знайомливість**. Ну, власне, я розповідала про ГЖФ і про Асю. Між іншим, про ГЖФ. Мене запросили на Пекінській конференції провести з ними тренінг по фондрейзінгу. Як і російськомовну людину, ну, просто як супроводження. І був такий малесенький буклетик. Я його переклала і написала їм про це. Чому мене запросили в 96-му році на Байкал і в Монголію? Вони були так цим вражені, що людина без грошей, без нічого, переклала. І ми почали проводити тренінги з фондрейзінгу. Я завжди казала молодим організаціям – не чекайте, коли прийде перший грант. Робіть вже що-небудь, щоби випробувати свої сили, щоби спробувати щось зробити, щоби ви знали, що у вас вже щось є. Ну і, звичайно, ще сюди відноситься це **УО-залежність**. Це коли ти часом сама собі вже набридаєш, що ти усюди говориш про щось, що тобі близько і ти розумієш, як важливо воно може бути для інших. Але, з іншого боку, це на людей впливає – на нормальних людей не може не впливати щирість підходу, тому..

Що не сприяло?

- Мірвання людей за власною міркою і будування стосунків на цих засадах. Це дуже не.. Ну в цілому, я би назвала, що я більше підприємниця, ніж менеджерка. У мене дуже багато слабких менеджерських якостей, які я

розумію, намагалась, часом, їх компенсувати. Але коли не хочеш це робити, компенсація теж виходить не дуже

- У мене слабкі фондрейзингові зусилля. Я не люблю цю справу і те, що було – як ви бачили, і ГЖФ, і УО – це, швидше, сказали – оо, нам це подобається.

- Слабке делегування ролей. Дисбаланс між активністю і виконавцями. Ой, у мене ще була одна така риса, яку я тут не записала. Це – рівнялівка. Це дуже погана річ. Я гроші завжди намагалась по-рівному розділити. І люди думали, ооо, якщо вона мені стільки дає, скільки ж вона собі бере. Ну, або вони казали – а чого я буду напружуватися, якщо я і так отримаю стільки, скільки є. Дуже мало хто розуміли, мені про це говорили..

- Слабка розбудова широкого кола участі в ІКЖЦ. З одного боку я постраждала від масової організації, так би мовити, а з іншого – ну все одно ж має бути цей розвиток. Мені просто ніколи не було часу цим займатися.

- Втома від бюрократії і дурепства. Вони дуже дуже мені не дуже, от.

...і якщо розходяться цілі. В силу обставин, для досягнення певної спільної мети тимчасова співпраця може бути для мене. Але це не те, що ти хочеш робити на підставі принципів і цінностей. Тому для мене це – і тут є обмеження – що я хочу зробити для одних, і що я не можу робити для інших. Але це залежить. Ну, я наведу такий приклад. Коли почалась війна, донори масово хотіли давати гроші на те, щоби працювати з громадськими організаціями на тимчасово окупованих територіях. А там таких організацій не було, коли туди прийшли окупанти. Реальні громадські організації поїхали звідти, а організовані «сагласна законав расійской федерації» - то ж не громадські, а фсбшні. І коли до мене зверталися і звернулась одна дуже потужна, дуже відома організація і сказали – Олено, ну ти ж там (в Донецьку і Луганську область) їдиш, підкажи нам, з ким працювати. Я спочатку намагалась розказати, що це не так, а потім казала – ми знайомі не один десяток років і співпрацювали. Якщо ви все ж будете так робити, то наша ця розмова буде останньою. А там же гроші дають, розумієте? Тому для мене ніколи не були гроші на першому місці. Ну це не тому, що я така просто пташка божая не знає ні турбот і нічєвота. Бо я люблю їсти, і випити теж не проти в принципі за потреби 😊. Але я люблю, щоби мені було спокійно від отриманих грошей. Для мене це дуже важливий момент. Ну, і мені здається для організації теж. Знаєте, це інша частина історії. Мене запросили в

Правління Фонду «Відродження», потім Семен Глузман⁷⁴, Мрідула Гош⁷⁵ і я були проти цих недемократичних політик, які там були, зокрема, що Григорія Немиря⁷⁶ на посаді голови правління був дуже довго і не переобирався. Наші зусилля в середині структури не дали результату, ми писали Соросу. Словом, ми вийшли з Правління, і Бистрицький⁷⁷ (на той час директор Фонду), у якого параноїдальна ненависть до мене була, тому що він навіть не вітався при зустрічах, а відвертався за крок до мене демонстративно, то навіть він, сказав комусь, що «у Сусліві нічого до рук не прилипає, і вона завжди копіюку використає». І я думаю – ну нічого собі. Щоби Бистрицький таке сказав.. Це важливо.

Подяка

Дякую всім згаданим в цих спогадах

Дякую, навіть, якщо ви ставитеся до мене вкрай негативно

Дякую за всі уроки і прошу нових

Дякую тим (тій 😊), хто не побоялися взятися за те, що непросто загалом, а в цьому випадку зокрема

Дякую, що ми рухаємо і рухаємося

Дякуємо тим, хто дали мені можливість сьогодні завершити ці рефлексії, бо вони тримають небо і землю над нами

Слава Україні

Слава Героям і Героїням

Так будемо

74

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BB%D1%83%D0%B7%D0%BC%D0%B0%D0%BD_%D0%A1%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BD_%D0%A4%D1%96%D1%88%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87

75

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%80%D1%96%D0%B4%D1%83%D0%BB%D0%B0_%D0%93%D0%BE%D1%88

76

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B5%D0%BC%D0%B8%D1%80%D1%8F_%D0%93%D1%80%D0%B8%D0%B3%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B9_%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B9%D0%B%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87

77

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%84%D0%B2%D0%B3%D0%B5%D0%BD_%D0%9A%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8F%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87